

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İslam Sanatları Tarihi Dersine Yönelik Tutumları Attitudes of The Faculty of Theology Students Against The History of Islamic Arts Course

Tuba Ruhengiz AZAKLI (Sorumlu Yazar)

Dr. Öğr. Gör, Kocaeli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Sanatları ve Dini Musiki Anabilim Dalı
Dr. Lecturer, Kocaeli University, Faculty of Theology, Department of Islamic Arts and Religious
Music Kocaeli/Türkiye
ruhengiz84@gmail.com, orcid.org/0000-0002-4076-8562

Ayşenur ÖZKAN

Kocaeli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Öğrencisi
Kocaeli University, Faculty of Theology Student, Kocaeli/Türkiye
nuraysee025@gmail.com, orcid.org/0009-0003-6567-9835

Makale Bilgisi / Article Information	
Makale Türü / Article Types:	Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:	28 Mart 2023 / 28 March 2023
Kabul Tarihi / Date Accepted:	15 Haziran 2023 / 15 June 2023
Yayın Tarihi / Date Published:	20 Temmuz 2023 / 20 July 2023
Yayın Sezonu / Pub Date Season:	Temmuz 2023 / July 2023
Cilt / Volume: 9, Sayı / Issue: 2, Sayfa / Pages: 610-632.	

Atıf / Cite as : Azaklı, Tuba Ruhengiz-Özkan, Ayşenur “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İslam Sanatları Tarihi Dersine Yönelik Tutumları [Attitudes of The Faculty of Theology Students Against The History of Islamic Arts Course]”. İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi- İhya International of Islamic Studies 9/2 (Temmuz/July 2023), 610-632. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8106445>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Tuba Ruhengiz AZAKLI-Ayşenur ÖZKAN). **Not: Etik kurul onay belgesi makalenin sonundadır. Note: Ethics committee approval document is at the end of the article.**

Yazar Katkıları/Author Contributions: Çalışmanın Tasarlanması/**Conceiving the Study:** TR.A (%50), A.Ö(%50), Veri Toplanması / **Data Collection:** A.Ö (%70), TR.A (%30), Veri Analizi/**Data Analysis:** TR.A (%50), A.Ö (%50), Makalenin Yazımı/**Writing up:** TR.A (%75), A.Ö (%25), Makale Gönderimi ve Revizyonu/**Submission and Revision :** TR.A (%75), A.Ö (%25). **Çıkar Çatışması / Competing Interests:** Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler / The authors declare that they have no competing interests.

Bu makale Creative Commons Atıntı-Gayri Ticari Türetilemez 4.0 (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC 4.0) International License.

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İslam Sanatları Tarihi Dersine Yönelik Tutumları

Öz

İslam coğrafyasında hicri ilk asırdan itibaren çok geniş bir yelpazede ortaya konan ve temelde aynı düstura; “İslam’ı yüceltme” düsturuna hizmet eden eserler, İslam medeniyetinin en görünür ve en etkileyici unsurlarıdır. Bu husus İlahiyat öğrencilerinin tarih boyunca Müslüman coğrafyada üretilen sanat ürünlerine kayıtsız kalmamasını zaruri ve anlamlı kılar. İslami ilimler ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin mesleğe atıldıklarında her türlü mecrada din mümessili olarak rol model teşkil etmesi beklenmektedir. İslam Sanatları Tarihi, İslam medeniyetinin özünü, ileri seviyesini ve İslam’ın yüce ruhunu izleyebilme imkanları tanınması bağlamında ilahiyat öğrencisi için önem arz etmektedir. Bu öneme dair öğrencide bilincin oluşturulması ve farkındalığın sağlanması, üzerinde durulması gereken bir husustur. İslam Sanatları Tarihi, günümüzde lisans, yüksek lisans ve doktora düzeylerinde İslami ilimler ve İlahiyat fakültelerinde benzer içerik ile ders olarak okutulmaktadır. Lisans eğitiminde çoğunlukla tek dönem ve haftada iki saat olarak planlanmaktadır. Bu çalışma, Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi başta olmak üzere ülkemizdeki yirmi üç farklı üniversitenin İlahiyat ve İslami İlimler Fakültesi öğrencilerinin “İslam Sanatları Tarihi” dersine bakış açılarını ortaya koyan anket verilerinin değerlendirilmesiyle vücuda getirilmiştir. Anket çalışmasında söz konusu fakültelerde 2022-2023 öğretim yılında aktif olarak öğrenim gören yüz yetmiş beş öğrenci katılmıştır. Anket kapsamında öğrencilerin bu derse yönelik birikimini, ilgisini ve beklentisini tespit etmeyi amaçlayan otuz altı soru sorulmuştur. Sorulara verilen cevap yüzdeleri bu dersin amacına ulaşması, öğrenciye kazanımlar sağlaması, öğrencinin dersten keyif alması, dersi büyük ölçüde anlaşılıp önemli noktalarının kavranması ile ilgili verileri ortaya koymaktadır. Makale oluşturulurken bu veriler çeşitli başlıklar altında analiz edilmiştir. Anket çıktıları doğrultusunda eksikliklerin tespiti ve bu eksiklerin giderilmesine yönelik çözüm önerileri ve iyileştirmeler gündeme getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İlahiyat, İslam Sanatları Tarihi, Mimarî, Anket, Eğitim.

Attitudes of The Faculty of Theology Students Against The History of Islamic Arts Course

Abstract

The works, which have been put forward in a wide range since the first century of hijri in the Islamic geography and basically serve the purpose of glorifying Islam, are the most visible and impressive elements of Islamic civilization. This point makes it necessary and meaningful for theology students not to be indifferent to the art products produced in the Muslim geography throughout history. It is expected that the students of the Faculty of Islamic Sciences and Theology will serve as role models as religious representatives in all kinds of media when they start their profession. The History of Islamic Arts course is important for theology student in the context of providing opportunities to follow the essence of Islamic civilization, its advanced level and the supreme spirit of Islam. Creating and raising awareness of this importance in students is an issue that needs to be emphasized. Today, History of Islamic Arts is taught as a course with similar content in the faculties of Islamic Sciences and Theology at undergraduate, graduate and doctoral levels. In undergraduate education, it is mostly planned as a single semester and two hours a week. This study was created by evaluating the survey data revealing the perspectives of the students of the Faculty of Theology and Islamic Sciences of twenty-three different universities in our country,

especially Kocaeli University Faculty of Theology, to the "History of Islamic Arts" course. One hundred and seventy-five students actively studying at these faculties in the 2022-2023 academic year participated in this survey. Within the scope of the survey, thirty-six questions were asked to determine the knowledge, interest and expectation of the students for this course. The percentages of answers given to the questions reveal the data related to the achievement of the purpose of this course, this course provides students with gains, the students' enjoyment of the course, the understanding of the course to a large extent and the comprehension of the important points. While creating the article, the survey data were analyzed under various headings. In line with the survey outputs, solutions and improvements were brought to the agenda for the detection of deficiencies and the elimination of these deficiencies.

Keywords: Theology, Islamic Arts, Architecture, Questionnaire, Education.

Extended Abstract

Despite the presence of many different nations and many different traditions in the geography where Islam spread, a surprisingly strong cultural-art unity could be formed. Islamic Arts, which constitutes an important branch of Islamic civilization, is an important field that shows the subtle spirit of this civilization. The History of Turkish-Islamic Arts course plays an extremely important role in ensuring that the faculties of theology can be an institution that raises young people who understand the Turkish-Islamic Civilization in terms of art and who have an aesthetic point of view.

The first studies on the History of Islamic Arts in Turkey emerged in the last quarter of the 19th century in the context of "Turkish", "Ottoman" or "Seljuk" rather than a general "History of Islamic Art" since the first centuries of The academic emergence of the science of "Art History" in Turkey began in 1943, when the Austrian historian of Turkish and Islamic Arts Ernst Diez (1878-1961) established the "Art History" chair at the Faculty of Letters of Istanbul University. Today, in the faculties of Islamic Sciences and Theology, courses with a similar content are taught at the undergraduate, graduate and doctoral levels under the names "History of Islamic Arts", "History of Turkish-Islamic Art", "History of Turkish Art". In the faculties of Islamic Sciences and Theology, this course is planned for two hours a week, mostly for a single semester at undergraduate level.

This article consists of the analysis of the survey data for the "History of Islamic Arts" course. The survey was conducted with the participation of one hundred and seventy-five active students of the 2022-2023 Fall semester of faculties of Theology and Islamic Sciences in universities in our country, especially Kocaeli University Faculty of Theology. With this study, it is aimed to determine how the History of Islamic Arts course is seen by the student, and to reveal the general picture of the student's knowledge about the course, his interest in the course, the expectations of the student from this course.

The research was built on quantitative design and scanning model, one of the descriptive research methods, was applied. The results of the survey were interpreted by giving tables in the article. SPSS 17.0 program was used in the analysis of the data, and the analysis was done with percentage and number method. Thirty-six questions were asked on the "likert" scale, to which the participants could respond with "strongly agree", "agree", "undecided", "disagree", "strongly disagree".

Analyzes were obtained that more than half of the students who participated in the survey did not find this course boring, that they found the information they learned in the course useful, and that they found the weekly course hours in the curriculum sufficient. 66.9% of the students stated that this course did not contribute to their professional life after graduation. This table suggests that the prospective benefits of the History of Islamic Arts course and the importance of the course may not have been adequately

grasped by the student. This data, which needs to be examined, also raises the question of whether the instructors focus on the outcomes of the course and its contribution to life sufficiently in the lessons.

The percentages of answers given to the questions questioning the students' knowledge and dominance in the fields of book arts such as Hüsn-i Calligraphy, Bookbinding, Ebru showed that the students had sufficient knowledge in these fields and that they knew their materials. The high number of positive answers on the subject can be associated with the fact that traditional arts have become popular today and there are many educational institutions and the high demand of young people for these arts. In line with this information, it is understood from the survey data that most of the participants have increased their interest and curiosity in arts such as calligraphy, illumination, tile and marbling, thanks to the History of Islamic Arts course.

According to the results of the questions examining their attitudes towards the History of Islamic Arts course, most of the students stated that they were interested in this course, did not study just to get a passing grade, did not get bored with the course, did not have difficulty in learning the course, and could easily communicate with the teachers to solve a problem related to the course. The percentages of answers given to the questions reveal that this course largely achieved its purpose, that it provided gains to the students, that they understood the course to a large extent and grasped the important points

Giriş

İslam'ın hakim olduğu coğrafyada üretilen her türlü sanatı ifade etmede kullanılan “İslam Sanatı” kavramı, 19. yüzyılda oluşturulan modern bir kavramdır.¹ İslam sanatı, 7. yüzyılda İslamiyet'in gelişimiyle birlikte oluşmaya başlayan, zaman içerisinde İspanya'dan Batı Çin'e, Orta Asya'dan Kuzey Afrika'ya kadar birbirinden çok uzak ülkeleri, geniş bir tarih aralığı ile birleştiren bir kültürün ve medeniyetin ifadesidir. Yayıldığı coğrafyanın köklü medeniyetlerinden tesirler almış olmakla beraber İslamî düstur çerçevesinde olgunlaşarak ürünlerini vermiştir. İslamiyet'in hızlı yayılışıyla birlikte eş zamanlı hüküm süren çok sayıda İslam devleti, İslam sanatını birçok koldan zenginleştirmiştir. Başta mimarî eserler olmak üzere kitap sanatları ve diğer tüm sanat şubeleriyle geniş bir alanda bu geleneğin görsel duyarlılığını, inanç ve hassasiyetini etkileyici biçimde dışa vurmaktadır.²

Sanat üzerinde coğrafyanın, malzemenin ve daha önceki medeniyetlerin etkisi olmakla birlikte neredeyse her toplumda sanatın oluşumunda en tesirli etken “din” olmuştur. Sanatla din arasındaki güçlü bağın varlığı artık tartışılmamakta ve tüm çevrelerce kabul edilmektedir. Hatta tarihin daha eski devirlerine bakıldığında “sanat” diye başlıca bir alanın olmadığı, bugün “sanat” diye nitelendirilen somut ürünlerin aslında inanç sistemlerinin yansıması olduğu gözlemlenmektedir.³ Bilhassa Ortaçağ dünyasında en önemli toplumsal olgu olan ve her eylemi etkileyen dinin sanat üzerindeki bu etkisi kaçınılmazdır.⁴ Bu kuvvetli tesir, İslam sanatının da her şubesinde izlenebilir. Kur'an-ı Kerim'i en güzel surette yazma gayesi ile doğan ve tamamen İslam'a özgü olan Hüsn-i Hat sanatı İslam ve sanatın güçlü birlikteliğini göstermesi açısından mühimdir. Bezemede figüratif anlayışın terk edilip soyut motif ve desenlerin tercih edilmesi, “Bâki”nin yalnızca

¹ Oleg Grabar, *İslam Sanatının Oluşumu*, çev. Nuran Yavuz (Yapı Kredi Yayınları, 1998), 7.

² Turan Koç, “Sanat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/90.

³ Selçuk Mülayim, *İslam Sanatı* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2010), 15.

⁴ Doğan Kuban, *100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi* (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1978), 99.

Allah olduğunu vurgularcasına sonsuza uzayıp giden geometrik desenlerin hakimiyeti, dinî mimarînin en abidevi örneği olan camilerin, İslam sanatının mümessili olması ve diğer yapı türlerini gölgede bırakacak tesire sahip olması, dinî gayretle tarih boyunca geliştirilen Hüsn-i Hat sanatının diğer tüm sanat dallarının merkezinde olması, İslam'ın ilme, kaleme verdiği değerden alınan motivasyonla kitap sanatlarının gelişmesi, mimarîden en ince el sanatına kadar her sanat şubesinde tevhid temasının işlenmesi, cami planlarının “mekanda tevhid” amacına ulaşma arzusu ile gelişim seyri göstermesi, İslam sanatının bu bağlamda sayılabilecek hususlarıdır. İslam ve sanatın bu denli iç içe olması göz önüne alındığında, İslami ilimler ve İlahiyat fakültelerinde İslam Sanatları tarihi dersinin olmaması kabil değildir.

Sanatın özü olan “güzellik” kavramı İslamî literatürde geniş yer işgal etmekte olup ilahî bir nitelik olarak karşılık bulur. İslam dininin temelinde var olan “ihsan” kavramını, Müslüman olmanın estetik düzeyde dışavurumu olarak ifade etmek yanlış olmaz.⁵ İslam tarihi boyunca üretilen eserlerde görülen “Allah güzeldir, güzeli sever”⁶ düsturunun teşvik edici rolü mühimdir. Bu düstur İslam estetik duyarlılığının özünü oluşturur.⁷ Kur'an-ı Kerim'in teşviki ve güzel olanı tefekküre sevk edişi⁸, insan fıtratında var olan güzele temayül ve sanat iştiyakını harekete geçiren dinî bir amildir. İslam'ın güzel olana yönlendirmesinin izlerine Hz. Peygamberin yaşantısında ve sözlerinde de rastlamak mümkündür.⁹

İslam coğrafyasında ilk zamanlardan itibaren çok geniş bir yelpazede ortaya konan, kültürel etkenler ile birbirinden farklılaşan fakat temelde aynı düstura; “İslam'ı yüceltme” düsturuna hizmet eden eserler, İslam medeniyetinin en görünür ve en etkileyici unsurlarıdır.¹⁰ Sanat eserinin hem göze hem akla hem de duygulara hitap etmesi onun geniş bir tesir gücüne sahip olmasını sağlamaktadır.¹¹ Bu husus İlahiyat öğrencilerinin tarih boyunca üretilen İslam sanat ürünlerine kayıtsız kalmamasını zaruri ve anlamlı kılar. Fakülte öğrencilerinin mesleğe atıldıklarında her türlü mecrada din mümessili olarak rol model teşkil etmesi beklenmektedir. İslam Sanatları Tarihi dersi, İslam medeniyetinin özünü, ileri seviyesini, hendesî yönünü ve İslam'ın yüce ruhunu izleyebilme imkanı tanınması bağlamlarında önem arz etmektedir.¹² İlahiyat fakültesinin sadece dinî eğitimler veren, klasik anlamda bir teoloji fakültesi değil aynı zamanda Türk-İslam medeniyetini sanat yönüyle de kavrayan estetik bakış açısına sahip gençler yetiştiren bir kurum olabilmesini sağlamak açısından Türk İslam Sanatları Tarihi dersi, son derece önemli bir işlev üstlenmektedir.

1. İslam Sanatları Tarihi Eğitiminin Geçmişten Günümüze Serüveni

Türkiye’de İslam Sanatları Tarihi alanında ilk çalışmalar “Türk”, “Osmanlı” veya “Selçuklu” özelinde 19. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkmıştır. Pek çok müellifin “İslam Sanatı”na bakışları, bu çerçevede şekillenmiştir.¹³ Öncesinde çok sınırlı kaynak ve birbirini tekrar eden az sayıda bilginin

⁵ Turan Koç, *İslam Estetiği* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2012), 7.

⁶ Müslim, “İmân”, 147; İbn Mâce, “Du‘â”, 10.

⁷ Koç, “Sanat”, 36/91.

⁸ Tin:4, Bakara: 138, Mürselât: 23, Hicr: 16, Nahl: 5-8, Nahl: 14.

⁹ Buharî, Cenâiz, 42; Tirmizî, Edeb, 41; Nesâî, Zînet, 54; Ebu Davud, Liba, 14.

¹⁰ Seyyid Hüseyin Nasr, *İslam Sanatı ve Maneviyatı*, çev. Ahmet Demirhan (İstanbul: İnsan Yayınları, 2019), 6.

¹¹ Selçuk Mülâyim, *Sanat Tarihi Metodu* (İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1994), 27.

¹² Suut Kemal Yetkin, *Estetik* (İstanbul: Devlet Basımevi, 1938), 35.

¹³ Yıldırım Özbek, “Türkiye’de İslam Sanatları Tarihi Yazımı”, ed. R. Şentürk, A. Süruri, R.T. Kalyoncu, M. Sürün ve E. Morgül, *İslam’da Medeniyet Bilimleri Tarihi 2* (İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi Yayınları, 2021), 164.

bulunduğu, mimarî eserlerin plan ve tezminatına dair ciddi araştırma eksikliğinin var olduğu görülmektedir.

Türkiye’de “Sanat Tarihi” biliminin akademik olarak ortaya çıkışı 1943 yılında Avusturyalı Türk ve İslam Sanatları tarihçisi Ernst Diez (1878-1961)’in İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde “Sanat Tarihi” kürsüsünü kurmasıyla başlamıştır. Akabinde 1954 yılında yine Türk ve İslam Sanatları tarihçisi olan Katherina Otto-Dorn (1908-1999)’un Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde kurduğu kürsü izlemiştir.¹⁴ Bugün Türk-İslam Sanatları tarihi dersi ülkemiz üniversitelerinin İlahiyat, İslami İlimler, Edebiyat, Güzel Sanatlar ve Mimarlık fakülteleri başta olmak üzere çeşitli bölümlerinde anabilim dalı olarak yer almakta ve “İslam Sanatları Tarihi”, “Türk-İslam Sanatları Tarihi”, “Türk Sanatı Tarihi” isimleriyle benzer içerikte ders olarak okutulmaktadır. İlahiyat fakültelerinin ekserisinde 2. veya 3. sınıflarda yarım dönem verilmekle birlikte bu dersin kaçınıcı sınıf ve hangi dönemde alınacağı fakülteye göre farklılık göstermektedir. Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin örgün lisans programında bu ders iki kredi olup “İslam Sanatları Tarihi” adıyla 6.yarıyılıda yani 3. sınıf bahar döneminde verilmektedir. Bu ders İslamiyet’in yayıldığı coğrafyada hicri ilk asırdan itibaren ortaya konan başta mimarî eserler olmak üzere tüm sanat ürünlerini konu edinmektedir. Ayrıca öğrencilerin sanat, İslam-sanat ilişkisi, İslam’ın estetik anlayışı konularında bilgilendirilmesini amaçlamaktadır.¹⁵

Bu çalışma, ülkemizin çeşitli üniversitelerinin İlahiyat Fakültelerinde “İslam Sanatları Tarihi” dersi alan öğrencilere yönelik yapılan anketin verilerinden ve bu verilerin analizinden oluşmaktadır. Anket yöntemi öğrenci tarafından bakmayı sağlaması, özeleştirici mahiyetinde ilmi geliştirmelere, güncellemelere katkı sağlaması sebepleriyle bu çalışmada tercih edilmiştir. Bu çalışma ile anketin sorguladığı konuların kapsamlı bir resmini ortaya koymak, öğrencilerin bu dersle ilgili birikimlerini, kazanımlarını, ders hakkındaki görüşlerini ve tecrübelerini öğrenmek amaçlanmıştır.

2. Araştırmada Kullanılan Yöntem

2.1. Desen

İslami İlimler ve İlahiyat öğrencilerinin İslam Sanatları Tarihi dersine yönelik tutumları hakkında bilgi edinmeyi amaçlayan bu araştırma nicel desen üzerine kurgulanmış ve betimsel araştırma yöntemlerinden tarama modeli uygulanmıştır.¹⁶ Tarama modeli, çok sayıda bireyden oluşan bir evrende, evrenin tümü veya onu temsil eden örneklem üzerinden evrenin tümü hakkında genel bir yargıya varmak için yapılan tarama düzenlemeleridir.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmada seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Anket çalışması 2022-2023 öğretim yılında başta Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi olmak üzere çeşitli illerdeki İlahiyat Fakültelerinde öğrenim gören yüz yetmiş beş öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

2.3. Veri Toplama Amacı

¹⁴ Oya Pancaroğlu, “Formalism and the Academic Foundation of Turkish Art in the Early Twentieth Century”, *Muqarnas* 24 (2007), 68.

¹⁵ M. Fatih Genç (ed.), *Din Eğitimi* (İstanbul: Lisans Yayınları, 2020). 225.

¹⁶ Rauf Arıkan, *Araştırma Yöntem ve Teknikleri* (Ankara: Nobel Yayınları, 2011). 29.

İlahiyat bölümü öğrencilerinin İslam Sanatları Tarihi dersine yönelik tutumları hakkında bilgi edinebilmek için yapılan bu anketin hazırlık aşamasında, ilahiyat öğrencilerine yönelik daha önceden yapılan anket formları incelenmiştir. Anket sonuçları tablolar halinde verilerek yorumlanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 17.0 programı kullanılmıştır. Yorumlanma aşamasında yüzde ve sayı yöntemi ile analiz yapılmıştır. Kullanılan anket içerisinde “kesinlikle katılıyorum” “katılıyorum”, “kararsızım”, “katılmıyorum”, “kesinlikle katılmıyorum” ifadeleriyle “likert” ölçeğiyle otuz altı soru sorulmuştur. Ankette yer alan sorulara güvenilirlik analizi olarak “Cronbach’s Alpha” testi uygulanmıştır. Bu testin sonucunda çalışmanın güvenilirlik katsayısı 0,71 olarak bulunmuş ve anketin güvenilir olduğu görülmüştür. Araştırma soruları Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin 22/03/2023 tarih ve E-10017888-044-387902 sayılı yazısı gereği etik kurul kararı çerçevesinde izin alınarak yapılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Öğrencilerin İslam Sanatları Tarihi Dersinden Beklentilerine Yönelik Bulgular

Tablo 1. İslam Sanatları Tarihi derslerinde sıklırım.

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	35	20
Katılmıyorum	62	35,4
Kararsızım	38	21,7
Katılıyorum	15	8,6
Kesinlikle Katılıyorum	25	14,3
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “İslam Sanatları Tarihi dersinden sıkılıp sıkılmadıkları” sorulmuş, öğrencilerin % 20’si “kesinlikle katılmıyorum”, % 35,4’ü “katılmıyorum” cevabını verirken, % 21,7’si “kararsızım”, % 8,6’sı “katılıyorum”, % 14,3’ü “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 55,4’ü İslam Sanatları Tarihi dersinden sıkılmadıklarını belirtmiştir.

Tablo 2. İslam Sanatları Tarihi derslerinde edindiğim bilgilerin mezun olduktan

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	41	23,4
Katılmıyorum	49	28
Kararsızım	31	17,7
Katılıyorum	31	17,7
Kesinlikle Katılıyorum	23	13,1
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “İslam Sanatları Tarihi derslerinde edindikleri bilgilerin mezun olduktan sonra işlerine yarayıp yaramayacağı” sorulmuş öğrencilerin % 41’i “kesinlikle katılmıyorum”, % 28’i “katılmıyorum” cevabını verirken, % 17,7’si “kararsızım”, % 17,7’si “katılıyorum”, % 13,1’i

“kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 51,4’ü İslam Sanatları Tarihi dersinin mezuniyetten sonra işlerine yarayacağını düşündüğünü belirtmiştir.

Tablo 3. İslam Sanatları Tarihi derslerinin programdaki ders saatleri

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	24	13,7
Katılmıyorum	40	22,9
Kararsızım	48	27,4
Katılıyorum	43	24,6
Kesinlikle Katılıyorum	20	11,4
Toplam	175	100,0

“İslam Sanatları Tarihi dersinin haftalık programdaki saatinin yeterli olup olmadığı” hakkında öğrencilerin fikri sorulmuş, öğrencilerin % 13,7’si “kesinlikle katılmıyorum”, % 22,9’u “katılmıyorum” cevabını verirken, % 27,4’ü “kararsızım”, % 24,6 “katılıyorum”, % 11,4’ü “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 67’si İslam Sanatları Tarihi dersinin haftalık programdaki saatlerinin yeterli olduğu yönünde fikir beyan etmiştir.

Tablo 4. Gelecekteki meslek hayatımda İslam sanatları tarihi bilgisi önemlidir.

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	14	8
Katılmıyorum	18	10,3
Kararsızım	34	19,4
Katılıyorum	75	42,9
Kesinlikle Katılıyorum	34	19,4
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “gelecekteki meslek hayatlarında İslam sanatları tarihi bilgisinin önemli olup olmadığı” sorulmuş öğrencilerin % 8’i “kesinlikle katılmıyorum”, % 10,3’ü “katılmıyorum” cevabını verirken, % 19,4’ü “kararsızım”, % 42,9 “katılıyorum”, % 19,4’ü “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 62,3’ü İslam sanatları tarihi bilgisinin gelecekteki meslek hayatlarında önemli olduğunu belirtmiştir.

Tablo 5. İslam sanatları tarihi ile ilgili derste okuduğum kaynaklar yeterlidir.

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	14	8
Katılmıyorum	49	28
Kararsızım	56	32
Katılıyorum	45	25,7

Kesinlikle Katılıyorum	11	6,3
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “İslam sanatları tarihi ile ilgili derste okuduğu kaynakların yeterli olup olmadığı” sorulmuş öğrencilerin % 8’i “kesinlikle katılmıyorum”, % 28’i “katılmıyorum” cevabını verirken, % 32’si “kararsızım”, % 25,7’si “katılıyorum”, % 6,3’ü “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 67’si, İslam sanatları tarihi ile ilgi derste okutulan kaynakların yeterli olduğunu belirtmiştir.

Tablo 6. *İslam Sanatları Tarihi dersi hocayla en çok doğrudan iletişim kurma*

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	16	9,1
Katılmıyorum	43	24,6
Kararsızım	39	22,3
Katılıyorum	56	32
Kesinlikle Katılıyorum	21	12
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “İslam Sanatları Tarihi dersinin hocayla en çok doğrudan iletişim kurma ihtiyacı duyduğu derslerden olup olmadığı” sorulmuş, öğrencilerin % 9,1’i “kesinlikle katılmıyorum”, % 24,6’sı “katılmıyorum” cevabını verirken, % 22,3’ü “kararsızım”, % 32’si “katılıyorum”, % 12’si ise “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 56’sı İslam Sanatları Tarihi dersinin hocayla doğrudan iletişim kurma ihtiyacının en çok duyulduğu derslerden olduğunu belirtmiştir.

Tablo 7. *İslam Sanatları Tarihi dersi zordur.*

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	34	19,4
Katılmıyorum	48	27,4
Kararsızım	38	21,7
Katılıyorum	39	21,3
Kesinlikle Katılıyorum	16	9,1
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “İslam Sanatları Tarihi dersinin zor olup olmadığı” sorulmuş öğrencilerin % 19,4’ü “kesinlikle katılmıyorum”, % 27,4’ü “katılmıyorum” cevabını verirken, % 21,7’si “kararsızım”, % 21,3’ü “katılıyorum”, % 9,1’i “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 46,8’i İslam Sanatları Tarihi dersinin zor olmadığını belirtmiştir.

Tablo 8. *İslam Sanatları Tarihi dersi en sevdiğim derstir.*

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	19	10,9
Katılmıyorum	41	23,4
Kararsızım	50	28,6
Katılıyorum	44	25,1
Kesinlikle Katılıyorum	21	12
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “İslam Sanatları Tarihi dersinin en sevdiği ders olup olmadığı” sorulmuş öğrencilerin % 10,9’u “kesinlikle katılmıyorum”, % 23,4’ü “katılmıyorum” cevabını verirken, % 28,6’sı “kararsızım”, % 25,1’i “katılıyorum”, % 12’si “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 37,1’i İslam Sanatları Tarihi dersinin en sevdiği ders olmadığını, % 34,3’ü ise en sevdiği ders olduğunu belirtmiştir.

3.2. Öğrencilerin İslam Sanatları Tarihi Dersi Birikimine Yönelik Bulgular

Tablo 9. *“Revak”, “bazilika”, “arasta” ve “bedesten” kavramlarının neler*

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	9	5,1
Katılmıyorum	20	11,4
Kararsızım	45	25,7
Katılıyorum	75	42,9
Kesinlikle Katılıyorum	26	14,9
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “revak”, “bazilika”, “arasta” ve “bedesten” kavramlarını açıklayabilip açıklayamayacağı” sorulmuş öğrencilerin % 5,1’i “kesinlikle katılmıyorum”, % 11,4’ü “katılmıyorum” cevabını verirken, % 25,7’si “kararsızım”, % 42,9’u “katılıyorum”, % 14,9’u “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 57,8’i bu kavramları açıklayabileceğini belirtmiştir.

Tablo 10. *Emeviler devri mimarîsini genel özellikleriyle açıklayabilirim.*

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	12	6,9
Katılmıyorum	29	16,6
Kararsızım	47	26,9
Katılıyorum	70	40
Kesinlikle Katılıyorum	17	9,7

Toplam	175	100,0
--------	-----	-------

Öğrencilere “Emeviler devri mimarîsini genel özellikleriyle açıklayıp açıklayamayacakları” sorulmuş, öğrencilerin % 6,9’u “kesinlikle katılmıyorum”, % 16,6’sı “katılmıyorum” cevabını verirken, % 26,9’u “kararsızım”, % 40’ı “katılıyorum”, % 9,7’si “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 49,7’si Emeviler devri mimarîsi özelliklerini açıklayabileceğini belirtmiştir.

Tablo 11. Emevi ve Abbasi devri mimarîlerinin karşılaştırmasını rahatlıkla

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	12	6,9
Katılmıyorum	25	14,3
Kararsızım	54	30,9
Katılıyorum	62	35,4
Kesinlikle Katılıyorum	22	12,6
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “Emevi ve Abbasi devirlerinin mimarî yönden karşılaştırmasını rahatlıkla yapıp yapamayacakları” sorulmuş, öğrencilerin % 6,9’u “kesinlikle katılmıyorum”, % 14,3’ü “katılmıyorum” cevabını verirken, % 30,9’u “kararsızım”, % 35,4’ü “katılıyorum”, % 12,6’sı “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 52’si Emevi ve Abbasi devri mimarîlerinin karşılaştırmasını rahatlıkla yapabileceklerini belirtmiştir.

Tablo 12. Samarra Ulu Camii’nin hangi dönemde yapıldığını ve özelliklerini

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	18	10,3
Katılmıyorum	33	18,9
Kararsızım	43	24,6
Katılıyorum	66	37,7
Kesinlikle Katılıyorum	15	8,6
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “Samarra Ulu Camii’nin hangi dönemde yapıldığını ve bu caminin özelliklerini bilip bilmedikleri” sorulmuş öğrencilerin % 10,3’ü “kesinlikle katılmıyorum”, % 18,9’u “katılmıyorum” cevabını verirken, % 24,6’sı “kararsızım”, % 37,7’si “katılıyorum”, % 8,6’sı “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 46,3’ü Samarra Ulu Camii’nin hangi dönemde yapıldığını ve caminin özelliklerini bildiğini belirtmiştir.

Tablo 13. Osmanlı Mimarî dönemlerinin kaçaya ayrıldığını bilirim.

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	12	6,9
Katılmıyorum	27	15,4
Kararsızım	46	26,3
Katılıyorum	62	35,4
Kesinlikle Katılıyorum	28	16
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “Osmanlı mimarî dönemlerin kaçaya ayrıldığını bilip bilmedikleri” sorulmuş, öğrencilerin % 6,9’u “kesinlikle katılmıyorum”, % 15,4’ü “katılmıyorum” cevabını verirken, % 26,3’ü “kararsızım”, % 35,4’ü “katılıyorum”, % 16’sı “kesinlikle katılıyorum” demıştır. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 51,4’ü Osmanlı mimarî dönemlerin kaçaya ayrıldığını bildiğini belirtmiştir.

Tablo 14. Mimarî bir esere baktığımda hangi kültür ve üsluptan etkilendiğini bilirim.

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	11	6,3
Katılmıyorum	22	12,6
Kararsızım	50	28,6
Katılıyorum	62	35,4
Kesinlikle Katılıyorum	30	17,1
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “mimarî bir esere baktıklarında onun hangi kültür ve üsluptan etkilendiğini bilip bilmedikleri” sorulmuş, öğrencilerin % 6,9’u “kesinlikle katılmıyorum”, % 15,4’ü “katılmıyorum” cevabını verirken, % 26,3’ü “kararsızım”, % 35,4’ü “katılıyorum”, % 16’sı “kesinlikle katılıyorum” demıştır. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 51,4’ü mimarî bir esere baktığında hangi kültür ve üsluptan etkilendiğini anlayabildiğini belirtmiştir.

Tablo 15. Mimar Sinan’ın “ustalık eserim” dediği camiyi rahatlıkla bilirim.

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	5	2,9
Katılmıyorum	6	3,4
Kararsızım	21	12
Katılıyorum	52	29,7
Kesinlikle Katılıyorum	91	52

Toplam	175	100,0
--------	-----	-------

Öğrencilere “Mimar Sinan’ın ‘ustalık eserim’ dediği camiyi rahatlıkla bilip bilmediği” sorulmuş öğrencilerin % 2,9’u “kesinlikle katılmıyorum”, % 3,4’ü “katılmıyorum” cevabını verirken, % 12’si “kararsızım”, % 29,7’si “katılıyorum”, % 52’si “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 81,7’si Mimar Sinan’ın “ustalık eserim” dediği camiyi rahatlıkla bildiğini belirtmiştir.

Tablo 16. Osmanlı Hüsn-i Hat ekolü kurucusunun kim olduğunu bilirim.

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	22	12,6
Katılmıyorum	34	19,4
Kararsızım	38	21,7
Katılıyorum	45	25,7
Kesinlikle Katılıyorum	36	20,6
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “Osmanlı Hüsn-i Hat ekolünü kimin kurduğunu bilip bilmediği ” sorulmuş öğrencilerin % 12,6’sı “kesinlikle katılmıyorum”, % 19,4’ü “katılmıyorum” cevabını verirken, % 21,7’si “kararsızım”, % 25,7’si “katılıyorum”, % 20,6’sı “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 46,3’ü Osmanlı Hüsn-i Hat ekolünü kimin kurduğunu bildiğini belirtmiştir.

Tablo 17. Hüsn-i Hat sanatında kullanılan malzemeleri tanırım.

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	11	6,3
Katılmıyorum	17	9,7
Kararsızım	33	18,9
Katılıyorum	74	42,3
Kesinlikle Katılıyorum	40	22,9
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “Hüsn-i Hat sanatında kullanılan malzemeleri bilip bilmediği ” sorulmuş öğrencilerin % 6,3’ü “kesinlikle katılmıyorum”, % 9,7’si “katılmıyorum” cevabını verirken, % 18,9’u “kararsızım”, % 42,3’ü “katılıyorum”, % 22,9’u “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 65,2’si Hüsn-i Hat sanatında kullanılan malzemeleri bildiğini belirtmiştir.

Tablo 18. Cilt sanatında “miklep”, “sertap”, “şiraze” kavramlarının ne demek

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	15	8,6
Katılmıyorum	44	25,1
Kararsızım	43	24,6
Katılıyorum	43	24,6
Kesinlikle Katılıyorum	30	17,1
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “cilt sanatında miklep, sertap, şiraze kavramlarının ne demek olduğunu bilip bilmediği ” sorulmuş öğrencilerin % 8,6’sı “kesinlikle katılmıyorum”, % 25,1’i “katılmıyorum” cevabını verirken, % 24,6’sı “kararsızım”, % 24,6’sı “katılıyorum”, % 17,1’i “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 41,7’si cilt sanatında “miklep”, “sertap”, “şiraze” kavramlarının ne demek olduğunu bildiğini belirtmiştir.

Tablo 19. Ebru sanatının nasıl yapıldığını anlatabilirim.

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	12	6,9
Katılmıyorum	12	6,9
Kararsızım	22	12,6
Katılıyorum	71	40,6
Kesinlikle Katılıyorum	58	33,1
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “Ebru sanatının nasıl yapıldığını bilip bilmedikleri” sorulmuş öğrencilerin % 6,9’u “kesinlikle katılmıyorum”, % 6,9’u “katılmıyorum” cevabını verirken, % 12,6’sı “kararsızım”, % 40,6’sı “katılıyorum”, % 33,1’i “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 73,7’si Ebru sanatının nasıl yapıldığını bildiğini ifade etmiştir.

Tablo 20. Battal ebru ile taraklı ebruyu rahatlıkla ayırt edebilirim.

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	20	11,4
Katılmıyorum	35	20
Kararsızım	35	20
Katılıyorum	41	23,4
Kesinlikle Katılıyorum	45	25,1
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “battal ebru ile taraklı ebruyu rahatlıkla ayırt edebilip edemediği” sorulmuş öğrencilerin % 11,4’ü “kesinlikle katılmıyorum”, % 20’si “katılmıyorum” cevabını verirken, % 20’si “kararsızım”, % 23,4’ü “katılıyorum”, % 25,1’i “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 48,5’i battal ebru ile taraklı ebruyu rahatlıkla ayırt edebildiğini belirtmiştir.

Tablo 21. *Minyatür sanatı yapan sanatçılara ne dendiğini bilirim.*

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	23	13,1
Katılmıyorum	28	18,6
Kararsızım	39	22,3
Katılıyorum	58	33,1
Kesinlikle Katılıyorum	27	15,4
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “Minyatür yapan sanatçılara ne isim verildiğini bilip bilmediği” sorulmuş öğrencilerin % 13,1’i “kesinlikle katılmıyorum”, % 18,6’sı “katılmıyorum” cevabını verirken, % 22,3’ü “kararsızım”, % 33,1’i “katılıyorum”, % 15,4’ü “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 48,5’i Minyatür yapan sanatçılara ne dendiğini bildiğini belirtmiştir.

3.3. Öğrencilerin İslam Sanatları Tarihi Dersinin Diğer İslami İlimleri Anlamaya Katkısına Yönelik Bulgular

Tablo 22. *İslam Sanatları Tarihi derslerinde edindiğim birikim İslam Tarihi*

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	10	5,7
Katılmıyorum	15	8,6
Kararsızım	46	26,3
Katılıyorum	71	40,6
Kesinlikle Katılıyorum	33	18,9
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “İslam Sanatları Tarihi derslerinde edindiği birikimin İslam tarihi kapsamında karşılaştığı sorulara daha rahat cevap vermesini sağlayıp sağlamadığı” sorulmuş öğrencilerin % 5,7’si “kesinlikle katılmıyorum”, % 8,6’sı “katılmıyorum” cevabını verirken, % 26,3’ü “kararsızım”, % 40,6’sı “katılıyorum”, % 18,9’u “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 59,5’i İslam Sanatları Tarihi derslerinde edindiği birikimin İslam tarihi kapsamında karşılaştığı sorulara daha rahat cevap vereceğini belirtmiştir.

Tablo 23. İslam Sanatları Tarihi derslerinde edindiğim birikim Türk-İslam

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	9	5,1
Katılmıyorum	11	6,3
Kararsızım	45	25,7
Katılıyorum	78	44,6
Kesinlikle Katılıyorum	32	18,3
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “İslam Sanatları Tarihi derslerinde edindiği birikimin Türk-İslam Edebiyatı kapsamında karşılaştığı sorulara daha rahat cevap vermesini sağlayıp sağlamadığı” sorulmuş öğrencilerin % 5,1’i “kesinlikle katılmıyorum”, % 6,3’ü “katılmıyorum” cevabını verirken, % 25,7’si “kararsızım”, % 44,6’sı “katılıyorum”, % 18,3’ü “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 62,9’u İslam Sanatları Tarihi derslerinde edindiği birikimle Türk-İslam Edebiyatı kapsamında karşılaştığı sorulara daha rahat cevap vereceğini belirtmiştir.

Tablo 24. İslam Sanatları Tarihi derslerinde edindiğim birikim Osmanlı Türkçesi

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	11	6,3
Katılmıyorum	25	14,3
Kararsızım	45	25,7
Katılıyorum	62	35,4
Kesinlikle Katılıyorum	32	18,3
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “İslam Sanatları Tarihi derslerinde edindiği birikimin Osmanlı Türkçesi kapsamında karşılaştığı sorulara daha rahat cevap vermesini sağlayıp sağlamadığı” sorulmuş öğrencilerin % 6,3’ü “kesinlikle katılmıyorum”, % 14,3’ü “katılmıyorum” cevabını verirken, % 25,7’si “kararsızım”, % 35,4’ü “katılıyorum”, % 18,3’ü “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 53,7’si İslam Sanatları Tarihi derslerinde edindiği birikimin Osmanlı Türkçesi kapsamında karşılaştığı sorulara daha rahat cevap vereceğini belirtmiştir. Nitekim mimarî eserlerde bulunan Türkçe kitabelere, Türkçe yazma eserlerin metinlerine, Türkçe Hüsn-i Hat eserlerinin metin içeriğine hakim olabilmek için Osmanlı Türkçesi okuyabilmek elzemdir. Dolayısıyla İslam Sanatları Tarihi ve Osmanlı Türkçesi dersi, alanın diğer derslerine nazaran birbiriyle daha fazla ilişkilidir. İslam Sanatları Tarihi alanında ilerlemek isteyen öğrencinin kendisini geliştirmesi gereken olmazsa olmaz ilimlerden biri Osmanlı Türkçesi’dir. Bu bağlamda anket verileri, bu ilişkinin öğrenci tarafından da büyük oranda idrak edildiğini göstermektedir.

3.4. İlahiyat Bölümü Öğrencilerinin İslam Sanatları Tarihi Dersinin İçeriğine ve Kendi Hayatlarına Etkilerine Yönelik Bulgular

Tablo 25. İslam Sanatları Tarihi ile ilgili -zorunlu derste okutulan kaynak -

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	41	23,4
Katılmıyorum	61	34,9
Kararsızım	25	14,3
Katılıyorum	33	18,9
Kesinlikle Katılıyorum	15	8,6
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “İslam Sanatları Tarihi ile ilgili -zorunlu derste okutulan kaynak- haricinde bir kaynak bitirip bitirmediği” sorulmuş öğrencilerin % 23,4’ü “kesinlikle katılmıyorum”, % 34,9’u “katılmıyorum” cevabını verirken, % 14,3’ü “kararsızım”, % 18,9’u “katılıyorum”, % 8,6’sı “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 58,3’ü İslam Sanatları Tarihi ile ilgili -zorunlu derste okutulan kaynak - haricinde bir kaynak bitirmediğini belirtmiştir.

Tablo 26. Düzenli çalışan bir öğrenci olmama ve diğer derslerde zorluk

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	41	23,4
Katılmıyorum	53	30,3
Kararsızım	30	17,1
Katılıyorum	32	18,3
Kesinlikle Katılıyorum	19	10,9
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “düzenli çalışan bir öğrenci olmasına ve diğer derslerde zorluk yaşamamasına rağmen İslam Sanatları Tarihi dersinde zorlanıp zorlanmadığı” sorulmuş öğrencilerin % 23,4’ü “kesinlikle katılmıyorum”, % 30,3’ü “katılmıyorum” cevabını verirken, % 17,1’i “kararsızım”, % 18,3’ü “katılıyorum”, % 10,9’u “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 46,28’i düzenli çalışan bir öğrenci olmasına ve diğer derslerde zorluk yaşamamasına rağmen İslam Sanatları Tarihi dersinde zorlandığını belirtmiştir. Bu sonuca kaynak teşkil eden problem olarak dersin konusu itibarıyla öğrencinin ilgisini çekmemesi, dersin öneminin öğrenci tarafından idrak edilememesi, hocanın derste yeterince görsel materyal kullanmaması, konuların sayısal değerlere ve mimarî terimlere fazlaca boğularak işlenmesi gibi etkenlerin sebep olabileceği düşünülmektedir.

Tablo 27. Mezun olduktan sonra bu dersin meslek hayatına katkısı yoktur.

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	13	7,4
Katılmıyorum	12	6,9
Kararsızım	33	18,9
Katılıyorum	68	38,9
Kesinlikle Katılıyorum	49	28
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “mezun olduktan sonra bu dersin meslek hayatına katkısı olup olmadığı” sorulmuş öğrencilerin % 7,4’ü “kesinlikle katılmıyorum”, % 6,9’u “katılmıyorum” cevabını verirken, % 18,9’u “kararsızım”, % 38,9’u “katılıyorum”, % 28’i “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 66,9’u mezun olduktan sonra bu dersin meslek hayatına katkısı olmadığını belirtmiştir. Fakat bu sonuç anket dahilinde benzer içerikteki “İslam Sanatları Tarihi derslerinde edindikleri bilgilerin mezun olduktan sonra işlerine yarayıp yaramayacağı” sorusunun sonucuyla çelişki göstermektedir. Nitekim bu soruya % 62,3 oranında müspet cevap verilmiştir. Cevaplar arasında çelişkinin bulunması soruların doğru anlaşılması ile ilgili bir problem olabileceği gibi bu dersin kazanımlarının öğrenci tarafından yeterince kavranmamış olma ihtimalini de düşündürmektedir.

Tablo 28. Tarihi yerleri gezerken artık daha dikkatli incelerim.

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	10	5,7
Katılmıyorum	10	5,7
Kararsızım	19	10,9
Katılıyorum	50	28,6
Kesinlikle Katılıyorum	86	49,1
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “tarihi yerleri gezerken artık daha dikkatli inceleyip incelemediği” sorulmuş öğrencilerin % 5,7’si “kesinlikle katılmıyorum”, % 5,7’si “katılmıyorum” cevabını verirken, % 10,9’u “kararsızım”, % 28,6’sı “katılıyorum”, % 49,1’i “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 77,7’si tarihi yerleri gezerken artık daha dikkatli incelediğini belirtmiştir. Yüksek katılımı verilen bu müspet cevap, dersin önemli hedeflerinden birine ulaştığını göstermesi açısından dikkate değerdir.

Tablo 29. Tarihi yerleri gezerken hangi mimarî üslubun kullanıldığını rahat bir

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	13	7,4
Katılmıyorum	11	6,3
Kararsızım	47	26,9
Katılıyorum	60	34,3
Kesinlikle Katılıyorum	44	25,1
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “tarihi yerleri gezerken hangi mimarî üslubun kullanıldığını rahat bir şekilde anlayıp anlamadığı” sorulmuş, öğrencilerin % 7,4’ü “kesinlikle katılmıyorum”, % 6,3’ü “katılmıyorum” cevabını verirken, % 26,9’u “kararsızım”, % 34,3’ü “katılıyorum”, % 25,1’i “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Sonuçlara göre öğrencilerin % 59,4’ü tarihi yerleri gezerken yapılarda hangi mimarî üslubun kullanıldığını rahat bir şekilde anladığını belirtmiştir.

Tablo 30. Bu ders sayesinde hüsn-i hat, tezhip, çini, ebru gibi sanatlara ilqim ve

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	14	8
Katılmıyorum	17	9,7
Kararsızım	33	18,9
Katılıyorum	50	28,6
Kesinlikle Katılıyorum	61	34,9
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “bu ders sayesinde hüsn-i hat, tezhip, çini, ebru gibi sanatlara karşı ilgi ve merakının artıp artmadığı” sorulmuş öğrencilerin % 8’i “kesinlikle katılmıyorum”, % 9,7’si “katılmıyorum” cevabını verirken, % 18,9’u “kararsızım”, % 28,6’sı “katılıyorum”, % 34,9’u “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 63,5’i bu ders sayesinde hüsn-i hat, tezhip, çini, ebru gibi sanatlara yönelik ilgi ve merakının arttığını belirtmiştir.

3.5. İslam Sanatları Tarihi Ders İşleniş Yönetimi İle İlgili Bulgular

Tablo 31. İslam Sanatları Tarihi hocasından ilham alarak bu bölümde araştırma

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	27	15,4
Katılmıyorum	38	21,7
Kararsızım	45	25,7
Katılıyorum	41	23,4
Kesinlikle Katılıyorum	24	13,7

Toplam	175	100,0
--------	-----	-------

Öğrencilere “İslam Sanatları Tarihi hocasından ilham alarak bu bölümde araştırma görevlisi olmak isteyip istemedikleri” sorulmuş öğrencilerin % 15,4’ü “kesinlikle katılmıyorum”, % 21,7’si “katılmıyorum” cevabını verirken, % 25,7’si “kararsızım”, % 23,4’ü “katılıyorum”, % 17,7’si “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 37,1’i İslam Sanatları Tarihi hocasından ilham alarak bu bölümde araştırma görevlisi olmak istediklerini belirtmiştir. Bu veri, önceki sorulardan elde edilen verilerle birlikte değerlendirildiğinde öğrencilerin büyük oranda dersi sevdiği ve faydalı bulduğu fakat akademik olarak bu alana yönelmeyi tercih edenlerin fazla olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 32.. İslam Sanatları Tarihi dersinde hocanın rehberliğinde mimarî yerleri

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	12	6,9
Katılmıyorum	6	3,4
Kararsızım	11	6,3
Katılıyorum	53	30,3
Kesinlikle Katılıyorum	93	53,1
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “İslam Sanatları Tarihi dersinde hocanın rehberliğinde mimarî yerleri gezmek isteyip istemedikleri” sorulmuş öğrencilerin % 6,9’u “kesinlikle katılmıyorum”, % 3,4’ü “katılmıyorum” cevabını verirken, % 6,3’ü “kararsızım”, % 30,3’ü “katılıyorum”, % 53,1’i “kesinlikle katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 83,4’ü “İslam Sanatları Tarihi dersinde hocanın rehberliğinde mimarî yerleri gezmek istediklerini belirtmiştir. Yüksek bir katılımı elde edilen bu veri, öğrencilerin dersi sahada, eserleri görerek işleme konusundaki isteklerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda hocaların imkanlar ölçüsünde daha fazla dersi gezi şeklinde yapması, dersin sevilmesi yönünde isabetli olacaktır.

Tablo 33. İslam Sanatları Tarihi dersinde kullanılan görsel sunumlar dersi

	N	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	11	6,3
Katılmıyorum	5	2,9
Kararsızım	23	13,1
Katılıyorum	43	24,6
Kesinlikle Katılıyorum	93	53,1
Toplam	175	100,0

Öğrencilere “İslam Sanatları Tarihi dersinde kullanılan görsel sunumların dersi anlamada yardımcı olup olmadığı” sorulmuş öğrencilerin % 6,3’ü “kesinlikle katılmıyorum”, % 2,9’u “katılmıyorum” cevabını verirken, % 13,1’i “kararsızım”, % 24,6’sı “katılıyorum”, % 53,1’i “kesinlikle

katılıyorum” demiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 77,1’i “İslam Sanatları Tarihi dersinde kullanılan görsel sunumların dersi anlamada yardımcı olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Yüksek bir katılımı elde edilen bu veri, derslerde kullanılan görsel materyalin zenginleştirilmesinin, güncel tutulmasının ve teknoloji imkanlarını kullanmanın dersin anlaşılabilirliğini artırmada ve sevilmesinde önemini ortaya koymaktadır.

Sonuç

İslam dünyasında hicri ilk asırdan itibaren ilim ve sanatın her kolunda dinî gayretle yüksek değerde eserler üretilmiş, mühim şahsiyetler yetişmiş ve zengin bir İslam sanatı oluşmuştur. İslam medeniyetini derinlemesine kavrayabilmek için bu medeniyetin en görünür ve en etkileyici unsuru olan sanat ve mimarîden haberdar olmak gerekir.

Ülkemizin diğer fakülteleri gibi din eğitimi veren İslami İlimler ve İlahiyat fakültelerinin, toplumun beklentileri doğrultusunda kendisini geliştirmesi gerekmektedir. Anket çalışmaları, üniversitemizde okutulan derslere yönelik iyileştirme çalışmalarının ilk basamağı olarak önem arz etmektedir. İslam Sanatları Tarihi dersi özelinde yapılan bu geniş çaplı araştırma, başta Marmara Bölgesi üniversiteleri olmak üzere yirmi üç farklı üniversitedeki İlahiyat Fakültesi ve İslami İlimler öğrencilerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

Anket kapsamında öğrencilerin İslam Sanatları Tarihi dersinden beklentilerini tespit etmeye yönelik sorular sorulmuştur. Elde edilen bulgular neticesinde öğrencilerin % 55,4’ünün bu dersi sıkıcı bulmadığı, dersten keyif aldığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bununla beraber % 64 oranında verilen cevaba binaen öğrencilerin çoğu, bu dersin müfredattaki saatinin yeterli olduğunu düşünmektedir. Derste okutulan kaynakların yeterli görülüp görülmediği sorusuna ise katılımcıların % 67’si “yeterli” cevabı vermiştir.

Öğrencilere İslam Sanatları Tarihi dersinin işleniş biçimiyle alakalı sorular yöneltilmiştir. Dersin zorluk derecesiyle ilgili soruya cevaben katılımcıların % 53,2’si bu derste zorlandığını ifade etmiştir. Öğrencilerin % 77,1’i derste kullanılan görsel sunumların dersi anlamada yardımcı olduğunu belirtmiştir. Bu iki veri, İslam Sanatları Tarihi derslerini işlemede kullanılan görsel materyalin zenginleştirilmesi ve güncel tutulmasının, teknoloji imkanlarını kullanmanın dersin anlaşılabilirliğini artırmada ve sevilmesinde önemini ortaya koymaktadır.

Öğrenciye yöneltilen bir diğer soruya verilen cevap dağılımından öğrencilerin % 83,4’ünün “İslam Sanatları Tarihi dersinde, hocanın anlatımıyla beraber mimarî eserleri görmek istedikleri sonucu çıkmıştır. Yüksek bir katılımı elde edilen bu veri, öğrencilerin dersi sahada, eserleri görerek işleme konusundaki isteklerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda hocaların imkanlar ölçüsünde daha fazla dersi gezi şeklinde yapması, dersin verimliliği ve sevilmesi yönünde isabetli olacaktır.

Öğrencilerin alan birikimlerine dair soruları büyük oranda müsbet yönde cevapladıkları görülmektedir. Alanın temel bilgileri olan İslam sanatının erken evresi, mühim eserler ve dersi kavramak için bilinmesi gereken terminolojiye öğrencinin büyük ölçüde hakim olduğu gözlemlenmiştir. Nitekim öğrenciler % 50’nin üzerinde çeşitli oranlarla “revak”, “bazilika”, “bedesten” gibi kavramları, Emeviler devri İslam mimarîsi genel özelliklerini, Emevi ve Abbasi devri mimarîlerinin karşılaştırmasını, Samarra Ulu Camii’nin hangi dönemde yapıldığını ve özelliklerini, Osmanlı mimarî dönemlerinin kaçça ayrıldığını bildiklerini, mimarî bir esere baktıklarında eserin

hangi üsluba ait olduğunu anlayabildiklerini belirtmiştir. Öğrencilerin % 81,7'si Mimar Sinan'ın "Ustalık Eserim" dediği camiyi tanıdığını belirtmiştir. Olumlu cevap oranının bu denli yüksek çıkmasında bu bilginin popüler olmasının da etkisi olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte anketin diğer verilerinden hareketle İslam Sanatları Tarihi dersinin öğrencide farkındalık ve sanat eserlerine karşı duyarlılık oluşturduğunu görmek mümkündür. İslam Sanatları Tarihi dersi alan öğrencilerin % 77,7'si gördükleri tarihi yapıları ve eserleri önceye nazaran daha dikkatli incelediğini belirtmiştir. Bu öğrencilerin % 59,4'ü tarihi yerleri gezerken yapılarda hangi mimarî üslubun kullanıldığını da rahat bir şekilde anladığını belirtmiştir.

Öğrencilerin kitap sanatlarına ilgisini ve bilgi düzeyini ölçme amacıyla anket kapsamında çeşitli sorular sorulmuştur. Osmanlı Hüsn-i Hat Sanatı ekolünü kimin kurduğunu bilip bilmediği sorulduğunda öğrencilerin % 53,7'si bilmediğini bildirmiştir. Bir diğer soruda öğrencilerin % 65,2'si Hüsn-i Hat sanatında kullanılan malzemeleri tanıdığını belirtmiştir. Öğrencilere cilt sanatı ile alakalı terimler sorulmuş, katılımcıların % 41,7'si cilt sanatında "mıklep", "sertap", "şiraze" kavramlarının ne demek olduğunu bildiğini belirtmiştir. El sanatlarıyla alakalı bir diğer soru kapsamında öğrencilerin % 73,7'si Ebru sanatının nasıl yapıldığını bildiğini belirtmiştir. Ebru çeşitlerine yönelik başka bir soruya verilen cevaplara göre öğrencilerin % 48,5'i battal ebru ile taraklı ebruyu ayırt edebildiğini ifade etmiştir. Minyatür sanatçısına ne denildiğini bilip bilmedikleri sorulduğunda öğrencilerin % 48,5'i Minyatür sanatı yapan sanatçılara ne dendiğini bildiği yönünde görüş bildirmiştir. Kitap sanatlarıyla ilgili sorulara verilen müsbet cevap oranının yüksekliği, bu sanatların günümüzdeki kurs ve eğitim yaygınlığıyla, sergi, seminer ve diğer çeşitli faaliyetler bazında genç nüfus arasında geleneksel sanatları öğrenmenin popüler olması ile ilişkilendirilebilir. Bununla birlikte öğrencilerin % 63,5'i bu ders sayesinde hüsn-i hat, tezhip, çini, ebru gibi sanatlara ilgi ve merakının arttığını ifade etmiştir.

Anket kapsamında öğrencilere İslam Sanatları Tarihi dersinin diğer ilahiyat alanları ile ilişkisini ortaya koymayı amaçlayan çeşitli sorular yöneltilmiştir. Bilhassa aynı anabilim dalı altındaki İslam Tarihi, Osmanlı Türkçesi, Türk-İslam Edebiyatı, Dinî Musiki gibi derslerle bu dersin bağı irdelenmiştir. Öğrencilere İslam Sanatları Tarihi dersine ait bilgi birikiminin ayrı ayrı bu dersleri anlamada katkı sağlayıp sağlamadığı sorulmuş ve yüksek oranda olumlu cevap alınmıştır. İslam Sanatları Tarihi dersinin İslam Tarihi, Osmanlı Türkçesi, Türk-İslam Edebiyatı derslerini öğrenmede olumlu katkı sağladığı, % 59,5, % 62,9 ve % 53,7 oranlarıyla öğrenciler tarafından ifade edilmiştir. Anket verileri, aynı anabilim dalındaki bu derslerin birbiriyle olan kuvvetli ilişkisinin öğrenciler tarafından da teyit edildiğini göstermesi bakımından mühimdir.

İslam Sanatları Tarihi dersine yönelik tutumlarının incelendiği bu anket çalışmasının verileri, dersin büyük ölçüde amacına ulaştığını, öğrenciye kazanımlar sağladığını, öğrencilerin dersi sevdiğini ve büyük ölçüde anlayıp önemli noktaları kavradıklarını ortaya koymaktadır.

Anketin müsbet verilerinin yanı sıra bazı veriler öğrencilerin İslam Sanatları Tarihi alanına bakışındaki problemleri ve dersle alakalı eksiklikleri de ortaya koymaktadır. Veriler öğrencilerin büyük kısmının ihtisaslaşma veya akademik kariyer alanı olarak İslam Sanatları Tarihi'ne yönelmeyi düşünmediğini göstermektedir. Öğrencilere İslam Sanatları Tarihi hocasının olumlu etkisi ile bu alanda akademik olarak ilerlemeyi düşünüp düşünmedikleri sorulmuş, öğrencilerin % 37,1'i İslam Sanatları Tarihi hocasından ilham alarak bu bölümde araştırma görevlisi olmak istediklerini belirtmiştir. Öğrencilerin ders haricinde bu alana ilgilerini anlamayı amaçlayan bir diğer soru

kapsamında öğrencilerin % 58,3'ü İslam Sanatları Tarihi ile ilgili -zorunlu derste okutulan kaynak – haricinde bir kaynak bitirmediğini belirtmiştir. Bu sonuç da öğrencilerin çoğunluğunun ders dışında İslam Sanatları tarihi alanıyla hususi olarak ilgilenmediği fikrini akla getirmektedir.

İslam Sanatları Tarihi dersinin mezun olduktan sonra meslek hayatına katkı sağlayıp sağlamayacağı öğrencilere sorulduğunda, katılımcıların % 66,9'u bu dersin meslek hayatına katkısı olmadığını düşündüğünü belirtmiştir. Bu tablo İslam Sanatları Tarihi dersinin ileriye dönük getirilerinin, meslek hayatı içerisinde sağlayacağı yararların ve dersin öneminin öğrenci tarafından yeterince kavranmamış olabileceğini düşündürmektedir. Tetkik edilmesi gereken bu veri, eğitimler tarafından dersin çıktıları, hayata katkısı ve bu katkıların neler olabileceği konuları üzerinde derslerde yeterince durulup durulmadığı sorusunu da gündeme getirmektedir.

İslam Sanatları Tarihi alanı özelinde ortaya konan bu problemlerin çözümüne yönelik çalışmaların yapılması önem arz etmektedir. Anket verilerinden bu dersin tarihi eserler ve sanat alanlarında farkındalık ve duyarlılık oluşturması başta olmak üzere çok sayıda müspet çıkarım elde edilmekle birlikte daha geniş öğrenci kitlesini kucaklaması, öğrencilerin ihtisaslaşma alanı olarak daha fazla bu dersi tercih etmesi, sevmesi ve yönelmesi için bazı öneri ve iyileştirmelerin gündeme getirilmesi önem arz etmektedir. Dersin daha kapsamlı anlatılması, ileriye dönük çıktıları ve meslek hayatına müspet katkıları üzerinde daha fazla durulması, derste kullanılan kaynakların zenginleştirilmesi, derslerde görsel malzemenin güncel tutularak daha etkin kullanılması, teknoloji imkanlarından daha fazla yararlanılması, müze gezileri ve tarihi yapıları yerinde inceleme ile bu derslerin daha fazla desteklenmesi, konu bağlamında önem hususlardan birkaçıdır.

Öğrenciye anket kapsamında sorulmamış olmakla birlikte İslam Sanatları Tarihi alanının gündeme getirilmesi gereken bir diğer problemi ise öğrencinin bu dersle ortaokul yahut lise yıllarında değil, lisans eğitimi alırken karşılaşmasıdır. Bu dersin üniversiteden önce daha küçük yaşlarda verilmeye başlanması, sanat sevgisi aşılama ve sanat eserlerine karşı duyarlılık oluşturma bağlamlarında değerlendirilmesi gereken önemli bir husustur.

Kaynakça

- Arıkan, Rauf. *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayınları, 2011.
- Ayhan, Halis. "İlahiyat Fakültesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/ 70-72. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Genç, M. Fatih (ed), *Din Eğitimi*. İstanbul: Lisans Yayınları, 2020.
- Genç, M. Fatih. "İmam Hatip Okulları ve İlahiyat Fakülteleri Örneğinde Din Eğitiminde Kalite Sorunu". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 7 (2019), 145-166.
- Grabar, Oleg. *İslam Sanatının Oluşumu*. Çev. Nuran Yavuz. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998.
- Koç, Turan. "Sanat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/ 90-93. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Kuban, Doğan. *100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1978.
- Mülayim, Selçuk. *İslam Sanatı*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010.
- Mülayim, Selçuk. *Sanat Tarihi Metodu*. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1994.
- Öcal, Mustafa. "İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi". *Uludağ Üniversitesi Dergisi* 1/1 (1986), 111-121.
- Özbek, Yıldırım. "Türkiye'de İslam Sanatları Tarihi Yazımı", *İslam'da Medeniyet Bilimleri Tarihi* 2. ed. R. Şentürk, A. Süruri, R.T. Kalyoncu, M. Sürün ve E. Morgül. 163-190. İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi Yayınları, (2021), 163-190.
- Yetkin, Suut Kemal. *Eстетik*. İstanbul: Devlet Basımevi, 1938.